

Vaihtoehtoista pedagogiikkaa Kungälvissä¹⁾

Kanto, Anneli & Ylönen, Timo, 1982. Vaihtoehtoista pedagogiikkaa Kungälvissä. Aikuiskasvatus 2, 1, 32—35. — Artikkelissa kuvataan vaihtoehtoisen pedagogiikan kurssia ja siellä esitettyjä näkemyksiä perinteisestä ja vaihtoehtoisesta pedagogiikasta. Perinteisessä pedagogiikassa ihminen nähdään biologisena organismina, jonka käyttäytymistä hallitsevat syy-seuraus-suhteet, ja jonka taustalla on amerikkalainen behavioristinen koulukunta. Vaihtoehtoisessa pedagogiikassa korostetaan oppimisprosessia, ongelma-keskeisyyttä, käytäntölähtöisyyttä ja ihmistä koskevien arvojen merkitystä pedagogiikan perustana.

Tänä päivänä vaihtoehdot näyttävät kiinnostavan kaikkia. Ainakin kaikki puhuvat vaihtoehdoista, enemmän tai vähemmän vakavasti. Puhutaan myös vaihtoehtoisesta pedagogiikasta, erityisesti Tanskassa, Norjassa ja Ruotsissa. Vaikutteet tulevat meille ikäänkuin jälkilaineina suurten myrskyjen ydinkeskuksista, mutta jälkensä ne tännekin jättävät. Meilläkin keskustellaan kiivaasti, usein edes tietämättä mistä.

Kansan Sivistystyön Liiton työntekijöiden keskuudessa on ilmeisen selkeä näkemys siitä, että järjestömmme on ainakin jossain määrin edustanut Suomessa vaihtoehtoisen pedagogiikan linjaa. Se, miten olemme työssämme onnistuneet ja missä määrin näkemyksemme ovat olleet muissa Pohjoismaissa omaksutun linjan mukaisia, on tietysti toinen asia. Luonnollisesti olemme kiinnostuneita siitä, mitä mieltä muut ovat vaihtoehtoisesta pedagogiikasta ja siksi osallistuimme Pohjolan kansanakatemia kursseille.

Halusimme tietää, mitä Kungälvissä siitä ajateltiin. Itsellämme oli siitä jonkinlainen, muttei kovin täsmennetty kuva. Tiesimme, että siinä on kyse ongelma-keskeisyydestä, että siinä lähdetään oppilaan omasta elämäntilanteesta ja että siinä halutaan romuttaa opettaja-

¹⁾ Artikkelin perustuu Pohjolan kansanakatemiassa kesällä 1981 pidetyn vaihtoehtoisen pedagogiikan kurssin raporttiin. Akatemia on vuoden 1972 pohjoismaisen kulttuurisopimuksen piiriin kuuluva pohjoismainen laitos, joka toimii pohjoismaisen kansansivistystyön ja aikuiskasvatuksen keskuksena. Akatemia sijaitsee Kungälvissä 20 km Göteborgin pohjoiseen.

keskeisyys, opettajan vääränlainen auktoriteetti suhteessa oppilaisiin, mikä on vallitsevana perinteisessä koulutusajattelussa. Meillä mielikuva siitä, että vaihtoehtoinen pedagogiikka olisi jotain sellaista millä on läheinen yhteys sivistysajatteluun, jota taas KSL on viime vuosina voimallisesti edustanut.

Kungälvin kurssit toimivat ainakin näin suomalaisesta näkökulmasta ajatellen liiankin ”vaihtoehtoisesti”. Työskentely tapahtuu pääasiassa ryhmissä ja välillä tavataan yhteisissä plenumissa, joita voi kutsua vaikkapa yleiskokoukseksi. Aikaa käytetään keskusteluun siitä, mitä tänään tehdään, millainen on aika-taulu, työjärjestys jne. Jotkut voisivat haukkua tätä käytäntöä vaikkapa demokratialeikiksi tai aikuisten lälättelyksi.

Meidän kurssillamme työryhmät pyrittiin kasaamaan erittäin heterogeenisestä osanottajajoukosta siten, että kuhunkin ryhmään saataisiin edes jossain määrin saman alan ihmisiä. Väkeähähän oli mitä erilaisimmilta tahoilta. Mukana oli opettajia ja muuta sivistystyötä tekeviä ihmisiä peruskoulusta, teknisistä oppilaitoksista, maatalousoppilaitoksista, kansanopistoista, sivistysjärjestöistä jne. Ja tietysti ongelmat heidän työssään ovat aivan erilaisia.

Jokaisen osanottajan oli etukäteen valmistettava joko yksin tai yhdessä muiden kanssa kurssia varten jokin kehittäelyprojekti, johon kurssilla pyrittäisiin löytämään jokin ratkaisu. Työryhmien työskentely olikin pääasiassa näiden projektien ruotimista ja vastausten etsi-

mistä kunkin esittämiin ongelmiin, jotka kiinnostivat juuri meitä. Halusimme muiden näkemystsiä siitä, mikä on opettajan rooli vaihtoehdoissa pedagogiikassa ja mitä vaihtoehtoinen pedagogiikka sisältää.

Mitä on vaihtoehtoinen pedagogiikka?

Kursilla kuultiin vaihtoehtoisen pedagogiikan ekspertin — niin ainakin meille sanottiin — Olav Klontegin puheenvuoro asiasta. Kävimme esityksen jälkeen vilkkaan keskustelun ja esitimme epäilymme ja kritiikkimme hänen lähtökohtiaan kohtaan.

Klonteigin mukaan perinteisessä pedagogiikassa kysymys on tietyn valmiin ja kiinteän tietomäärän siirtämisestä opettajalta oppilaalle. Oppilas on ikäänkuin tietokone, jonne syötetään tietoja. Tämän käsityksen mukaan tiedon perillemeno voidaan tiukasti kontrolloida ja mitata. Tästä seurauksena ovat erilaiset todistukset ja tutkimukset, jotka ovat tyyppillisiä tavanomaiselle koulutusjärjestelmälle.

Perinteisen pedagogiikan mukaan oppilas on kohde, jota käsitellään ja johdetaan psykologisen tiedon perusteella. Taustalla on amerikkalaisen behavioristisen koulukunnan näkemys (Skinner ym.), jonka mukaan opettaminen on oppilaiden ohjausta ja käsittelyä. Oppilas on motivoitava mahdollisimman hyvin, jotta tieto saadaan mahdollisimman kivuttomasti ja vaivattomasti perille. Sitä annostellaan ja ripotellaan tarpeen mukaan. Perinteinen pedagogiikka perustuu ihmisenäkemykseen, jonka taustalla on kuva ihmisestä biologisena organismina, jonka käyttäytymistä hallitsevat syy-seuraus-lainalaisuudet. Nämä ovat tiettyjen eläinkokeiden sovellutuksia käyttäytymistieteisiin. Mielessä kannattaa pitää vaikkapa Pavlovin koirakokeet ja niihin liittyvät näkemykset ehdollistamisesta. Tämän jälkeen ihmisen opettaminen onkin pelkkää opetusteknologiaa.

Klonteigin mukaan ihmisen ja eläimen samankaltaisuus — biologinen perusrakenne — on kuitenkin sivuseikka. Ihminen on perusteeltaan luova olento jolle on ominaista sosiaalisuus. Hän kykenee arvioimaan omaa elämäänsä ja ympäröivää maailmaa, pystyy hahmottamaan asioiden välisiä yhteyksiä ja tekemään subjektiivisia arvioita omasta suhteestaan saamiinsa tietoihin. Tämä vaihtoehtoisen pedagogiikan mukainen näkemys ihmisestä korostaa sitä, että ihminen on vapaa. Hänellä on mielenkiintoa ja motiivia itsenäiseen ajatteluun ja

toimintaan. Hänelle on ominaista myös eettisten arvojen ja normien pohdiskelu. Mutta nämä mahdollisuudet on luotava hänelle. Omalta osaltaan pedagogiikan tehtävänä onkin antaa edellytyksiä ihmiselle vapautumiselle ja itseltään tietoiseksi tulemiselle. Pedagogiikan tehtävänä on vahvistaa ihmisen itsetuntoa.

Vaihtoehtoisen pedagogiikan mukaan oppimisessa ei ole kysymys siitä, että oppilaalle siirretään valmiiksi pureskeltu tieto sellaisenaan, ja jonka oppilaan on otettava vastaan passiivisena. Oppiminen on prosessi, missä tiedon vastaanottaja on keskeisessä asemassa. Hänen subjektiivinen arvokäsityksensä on oppimisessa keskeisessä asemassa. Oppiminen ei tällöin ole valmiiden tietojen passiivisista vastaanottamista, vaan tietojen arviointia ja punnitsemista, asioiden välisten yhteyksien hahmottamista ja tätä kautta johtopäätösten tekemistä. Opetuksen on siis oltava ongelmakekseistä. Oppimisessa korostuvat näin ollen oppilaiden aktiivisuus, keskinäinen yhteistyö ja keskustelu. Vasta tämä takaa opittavan asiakokonaisuuden sisäistämisen eli aidon oppimisen.

Laitoksista elämään

Klonteigin mukaan vaihtoehtoisessa pedagogiikassa pyritään murttamaan perinteinen laitosajattelu, jonka mukaan oppimista tapahtuu vain sitä varten rakennetuissa oppilaitoksissa. Nykyinen koululaitos on hänen mukaansa eristetty yhteiskunnasta, se teoretisoi liiaksi asioita jne. Ja kuitenkin oppimista voi tapahtua koko ajan koulun ulkopuolellakin.

Vaihtoehtoinen pedagogiikka korostaa sitä, että pedagogiikan ja yhteiskunnan välinen ero on vain muodollinen. Jos esim. työläiset omassa yrityksessään hahmottavat vaihtoehtoisen tuotannon malleja, se jos mikä on oppimista. Siinä yhteiskunnan ja pedagogiikan välinen ero on hiuksenhieno.

Klonteigin näkemykset vaihtoehtoisesta pedagogiikasta voidaan tiivistää seuraavasti: Lähtökohtana on se, ettemme voi tänä päivänä löytää ratkaisua perinteisen opettajan roolin muuttamiseksi etsimällä sitä opetusteknologiasta vaan muuttamalla näkemystämme pedagogiikasta esim. siten, että

— pedagogiikka (erityisesti aikuispedagogiikka) on enemmän vuorovaikutusta itsenäisten ihmisten välillä kuin ihmisten ”käsittelyä” ja ”ohjaamista”, jota opettaja suorittaa oppilaalle,

- oppiminen on paljon laajempi käsite kuin opettaminen, tärkeää oppimista tapahtuu oppilaitosten ulkopuolella,
- opettaminen ei ole eristettyä ammatillista toimintaa, vaan yhteiskuntaan integroitua osa, joka joko passivoi tai aktivoi meitä.

Tämän perusteella meidän on päästävä eroon

- ihmiskäsityksestä, jossa oppilas nähdään hallitsemisen kohteena ja tilalle tarvitaan käsitys ihmisestä/oppilaasta itsenäisenä luovana subjektina
- näkemyksestä, että tärkeä tieto on ensi sijassa objektiivista faktatietoa, joka on opittavissa passiivisesti ja joka on samalla mitattavissa. Tilalle tarvitaan näkemystä, että tiedosta on keskusteltava ja että sitä on arvioitava kriittisesti. Toisin sanoen on arvioitava tiedon arvoa
- käsityksestä, että yhteiskunta on jotakin, johon on sopeuduttava. Tilalle tarvitaan käsitys siitä, että meidän on aktiivisesti osallistuttava yhteiskunnan muuttamiseen kehittääksemme demokratiaa.

Edellä olevan pedagogisina seurauksina olisivat, että meidän on päästävä pois

- autoritäärisestä oppimistilanteesta, tilalle demokraattisempi oppimistilanne
- keskitetystä opetuksen suunnittelusta, tilalle paikallinen osanottajien suunnittelema opetus
- eristettyjen aineopintojen painottamisesta, tilalle ongelmakeskeiset opinnot, jotka antavat enemmän tietoa ja ymmärtämystä niistä kokonaisuuksista, joissa elämme
- mitattavan faktatiedon oppimisen korostamisesta, tilalle keskustelun arvostaminen, jossa pääpaino on tosiasioiden asettamisesta yhteyteen eettisten arvojemme kanssa.

Omista kokemuksista yleistyksiin

Entä miten vaihtoehtoisen pedagogiikan ajatukset toteutuvat konkreettisessa oppimistilanteessa? Miten voidaan siirtyä oppilaiden omista kokemuksista yleistyksiin? Millaista sivistystaustaa yleistysten tekeminen edellyttää oppilailta? Mikä rooli opettajalla on oppimistilanteessa?

Klonteigin mukaan liikkeelle lähdetään jostain käytännön ongelmasta, joka on oppilaille yhteinen ja josta heillä kaikilla on omakohtaisia kokemuksia. Tästä edetään tietojen han-

kintaan ja niiden avulla pyritään ratkaisemaan ongelma. Esimerkkinä hän käytti ruotsalaisten sairaanhoitajien opintopiiriä, joka oli aloittanut opiskelun keskustelemalla kuolemasta. Sahan on asia, mikä on jokapäiväistä todellisuutta monille sairaanhoitajille. Minkä vuoksi kuolema on edelleenkin useimmille ruotsalaisille tabu, he kysyivät aluksi itseltään. Tämän jälkeen he lähtivät purkamaan vyyhtiä kyselemällä eri ammattialojen ihmisten suhtautumista kuolemaan. Ja edelleen he pohdiskelivat sitä miten erilaisissa kulttuureissa asennoidutaan kuolemaan. Tällöin he totesivat, että muissa kuin läntisessä kulttuurissa suhde kuolemaan on täysin luonnollinen. Miksi sitten tällaiset erot? Siksi, että läntisessä kulttuurissa kuolema merkitsee tehokkuuden päättymistä. Kuoleman jälkeen ihmisestä ei ole taloudellisessa ja tuotannollisessa toiminnassa hyötyä. Hän on täydellisen tehoton. Kuolema on meille ylittämätön asia, johon tietokone ei anna vastausta. Näin sairaanhoitajien ammattiongelmaan avautuu aivan uudenlainen näkökulma, jota ei ehkä aiemmin ole tullut pohtineeksi. Yksittäisten ilmiöiden kautta päästään laajoihin, koko kulttuuria koskeviin yleistyksiin.

Klonteigin mukaan tärkeintä on se, että ihmiset kykenevät etenemään omien kokemustensa pohjalta yleistyksiin ja näin laajentamaan näkemystään yhteiskunnasta. Pedagogiikalla on tällöin vapauttava merkitys. Hänen mielestään olennaisempaa kuin pöntätä päähänsä saksan vahvoja verbejä on yleistysten kautta tiedostaa maailmaa ja muuttaa sitä.

Vaihtoehtoisen pedagogiikan kritiikkiä

Me tarrauduimme näihin vahvoin verbeihin. Mitä pahaa niiden opiskelemisessa muka voisi olla? Nehän on opittava, jos aiot hallita saksan kielen. Joskus opiskelu vaatii ponnistusta, mikä taas on luonnollista. Lisäksi eikö kielten opiskelu voi omalta osaltaan luoda mahdollisuuksia laajentaa omaa maailmankuvaa? Tällaisia kommentteja syntyi mielessämme ja lopputuloksena oli erään työryhmän teesit, jotka poikkesivat osin huomattavastikin Klonteigin esittämistä näkemyksistä.

1. Pedagogiikan lähtökohtana ovat aina arvot, so. se, mitä ihminen on, mihin hän elämässään pyrkii, miten hän toimii jne. Me pidämme hyväksyttävänä arvoina tasa-arvoa, solidaarisuutta, oikeudenmukaisuutta ja kykyä kollektiiviseen toimintaan. Pyrkimyksenä on kasvattaa kokonaisvaltaisesti elävä ihminen, mikä tarkoittaa sitä, että hänen kaikille lah-

joilleen täytyy antaa tilaa kasvaa. Yhtä tärkeää kuin on tukea ihmisen älyllistä kehitystä, on myös hänen tunneasteikkonsa laajentaminen. Ilman tunteita ihminen ei voi olla kokonaisvaltaisesti elävä. Ihminen voi toimia tietoisena ja täysivaltaisena kansalaisena. Näin toimiessaan hän tarvitsee eettisiä normeja, joiden varassa hänellä on tarpeen tullen rohkeutta asettua myös yleistä mielipidettä ja ajan vaatimuksia vastaan, jos ne ovat hänen mielestään vääriä.

2. Jos me pyrimme parempaan yhteiskuntaan, hyväosaisia ja huono-osaisia ei voida kouluttaa samoin metodein. Ihmiset ovat eri asioissa kyvyttömiä. Usein valtaa omaavilla ihmisillä on kehittymätön tunne-elämä, heiltä puuttuvat vahvat kokemukset ja aidot ihmis-suhteet. Mitä teemme tällaisessa tilanteessa? Millä keinoin voimme saada heidät tuntemaan kipua ja tuskaa haavoittamatta heitä ihmisinä jne.?

3. Opettaja ei voi pihdata tietojaan ja taitojaan. Se ei ole sen enempää sivistystä kuin demokratiaakaan. Oma tieto ja kokemus on välitettävä rehellisesti oppilaille ja oltava samanaikaisesti valmis vastaanottamaan kritiikkiä. On hyväksyttävä opettajan ja oppilaiden luova vuorovaikutus, missä molemmat ovat sekä antavina että vastaanottavina osapuolina. Ihmiset ovat eri asioissa erilaisia. Heille on annettava mahdollisuus kasvaa ihmisiksi omista lähtökohdistaan käsin ja tätä prosessia on tuettava ihmisten erilaisuus hyväksyen.

4. Itsetuntoa vahvistavalla pedagogiikalla on omat ansansa. Itsetuntoa ei voi kasvattaa ilman sisältöä. Vahvalla itsetunnolla voi olla kahdenlainen sisältö: narsistinen tai vastuullinen. Narsistiselta ihmiseltä puuttuu kyky empatiaan ja solidaarisuuteen. Missä on narsistisen ihmisen omatunto? Nykyinen sukupolvi on erilaista kuin aiemmin. Se on elänyt joukkotie-

dotuksen ja taloudellisen hyvinvoinnin aikakautta, se on saanut erilaisen kasvatuksen kuin ennen sotaa ja sodan jälkeen syntynyt sukupolvi. Tämä ei voi olla jättämättä jälkiään.

5. Toisena ansana on kokemuksiin pysähtyminen. Jos näin tapahtuu, tuloksena on se, ettei ihmisiltä vaadita mitään. He vain piehtaroiivat muistoissaan ja kokemuksissaan. Tämä ei lisää yleistämisen kykyä ja kriittisyys saavutuksia kohtaan jää toteuttamatta. Kuitenkin kasvuprosessiin kuuluvat olennaisena osana vaivannäkö ja pettymykset. Ne ovat elämän suola, jota ilman ihminen ei voi tuntea myöskään aitoa iloa voitoistaan ja saavutuksistaan.

6. Ryhmätyötilanteissa meillä on mahdollisuus kollektiiviseen valheeseen. Ihmiset käyttäytyvät ryhmässä niin kuin heidän odotetaan siellä käyttäytyvän. Ihmiset ovat kiinni ryhmäkäyttäytymiseen liittyvissä rooleissaan sen sijaan että he puhuisivat peloistaan ja odotuksistaan. Ihmiset kiertävät asioita, joita he pelkäävät. He kieltävät tarvitsevänsä asioita, joita he eniten tarvitsisivat.

7. Resurssiltaan vahvimmat ihmiset saavat eniten irti vaihtoehtoisesta pedagogiikasta. Heillä on vahva sivistystausta, kyky siirtyä omista henkilökohtaisista kokemuksistaan yleistyksiin ja he pystyvät dialogiin.

8. Kysymys saksan vahvoista verbeistä ei ole mikään sivuseikka. Onko aivojen harjoittaminen sittenkään turhaa? Eikö juuri jatkuva aivojen harjoittaminen luo edellytyksiä kielellisten valmiuksien kehittymiselle, loogiselle ajattelulle ja yleistämisen kyvyille? Näennäisesti turhien asioiden, todellisuudelle vieraiden asioiden — esim. tietyt loogiset ajattelumallit, skolastiikka jne. — pohdiskelu saattaa olla yhtenä ratkaisevana perustana yleistämisen kyvyille!